

Електронний додаток до матеріалів
Міжнародної наукової конференції

«ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК І СПАДЩИНА СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ»

присвячена 115 річниці від дня народження видатного
економіста, Нобелівського лауреата з економіки 1971 року

Тези доповідей

26–28 травня 2016 року

м. Харків

Харків
2016

*Рекомендовано на засіданні вченої ради Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
(протокол № 9 від 25.04.2016 р.)*

Рецензенти: **Благуи І. С.** – д. е. н., проф., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ);
Ковальчук К. Ф. – д. е. н., проф., Національна металургійна академія України (м. Дніпропетровськ);
Заруба В. Я. – д. е. н., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (м. Харків)

Електронний додаток до матеріалів Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»
26–28 травня 2016 року. Тези доповідей учасників конференції

У виданні зібрані матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця», присвяченої видатному вченому-економісту, Нобелівському лауреату С. Кузнецю, в яких розглядаються проблеми реформування та розвитку економіки, моделювання економічних процесів і дослідження різних аспектів соціально-економічної нерівності.

Видання рекомендовано науковцям, економістам-практикам, аспірантам, студентам економічних спеціальностей, які займаються вирішенням питань розвитку соціально-економічних систем різних видів діяльності та рівнів управління у трансформаційній економіці.

ЗМІСТ

Секція 1. ЕКОНОМІЧНА НАУКА: ПИТАННЯ РЕФОРМ, РОСТУ І РОЗВИТКУ

<i>Ачкасова С. А.</i> Регулювання страхового ринку в умовах інтеграції до європейського простору	58
<i>Баликов О. Г.</i> Бізнес-процеси як основа стратегічного управління підприємством	62
<i>Bandura D.</i> The main stages of development of tourism in Ukraine	66
<i>Бендерская О. Б.</i> Факторы обеспечения устойчивого функционирования компании в современных условиях	69
<i>Василенко Ю. В.</i> Теоретико-методичні підходи до вимірювання інтелектуального капіталу	73
<i>Васильєв О. В., Німкович А. І.</i> Вплив інновацій на формування в економіці доданої вартості	80
<i>Васильчук Н. О., Перепелюкова О. В.</i> Основні напрями реалізації проектів щодо відновлення Донбасу.....	84
<i>Великая Е. Ю.</i> Валовой внутренний продукт как основной показатель эффективности национальной экономики	88
<i>Vlasenko T., Sobolev V.</i> Defining the essence of the «personnel management technology» concept	92
<i>Vnukova N. M.</i> S. Kuznets, M. Kalecki, E. Liberman in the economy of development.....	96
<i>Voloshan I., Leonova J.</i> It support of enterprise business processes under the conditions of accounting consulting reform	100
<i>Гвоздицький В. С.</i> Застосування технології проактивного антикризового управління в системі фінансового управління вітчизняних корпорацій.....	103
<i>Гонтар Д. Д., Ковальчук В. А.</i> Взаємозв'язок корупції і тіньової економіки в Україні	107

<i>Gorobynskaya M., Hil S.</i> The concept of value-based management and evaluation of intellectual capital.....	111
<i>Гук Л. О., Шляга О. В.</i> Тіньова складова оплати праці в галузі будівництва.....	114
<i>Дейнеко Є. В.</i> Реформування системи державного фінансового контролю: проблеми та перспективи	119
<i>Довгаль О. А., Панкова Ю. М.</i> Нові форми міжнародної бізнес-взаємодії у глобальних умовах розвитку.....	123
<i>Іваненко О. В.</i> Проблеми забезпечення енергоефективності продукції машинобудівних підприємств	126
<i>Корват О. В.</i> Співвідношення понять «фінансова безпека» і «фінансова стійкість» для страхової компанії.....	130
<i>Костіна О. М.</i> Система показників для оцінки антикризової стійкості промислового підприємства	134
<i>Кривцова Т. О. Владімірова Н. П.</i> Розвиток державного фінансового контролю: європейський досвід.....	138
<i>Мажник Н. А., Мажник Л. О.</i> Національний менталітет як передумова формування тіньового сектора	143
<i>Малырецъ Л. М., Мочона Л. Г.</i> Оцінка величин беззбиткової діяльності підприємства як дієвий інструмент оперативного контролінгу.....	147
<i>Medvedieva I., Aharova M.</i> Comparative analysis of preconditions of building the institutional structure of financial system in the region.....	151
<i>Миколенко О. П.</i> Інституційні основи реформування економічної системи.....	155
<i>Milevska T.</i> The avalanche model of innovative product spreading	158
<i>Новиков Ф. В., Савченко М. Ф.</i> Технологічні аспекти в експертизі інноваційної діяльності машинобудівних підприємств.....	164

<i>Otenko I., Chepeluk M., Iartym I.</i> The role of compliance in corporate culture formation of industrial enterprises in the process of organization changes	167
<i>Пересада А. С.</i> Методичний підхід до оцінки організаційних знань підприємства	171
<i>Петрова М. М.</i> Построение электронного управления путём реформ: опыт Болгарии	175
<i>Пилипенко С. М.</i> Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартості.....	179
<i>Plahotna N. V., Kuzenko T. B.</i> Condition and problems of mechanical engineering of ukraine in crisis economy	182
<i>Погорелов Ю. С., Вахлакова В. В.</i> Принциповий зміст конвергентно-прагматичного підходу до розуміння економічної безпеки підприємства як передумови його сталого зростання та розвитку	186
<i>Посохов І. М., Чепіжко О. В.</i> Актуальність управління конкурентоспроможністю підприємства на засадах процесного підходу	190
<i>Попов О. Є.</i> Інституціональне забезпечення корпоративного розвитку в умовах структурно-інноваційної трансформації національної економіки.....	194
<i>Салашенко Т. І.</i> Системні проблеми енергетичної безпеки України	198
<i>Северинов О. В., Єрмоленко О. А.</i> Перспективи організації навчання іноземних громадян у аспекті реформування системи вищої освіти України	202
<i>Сердюк Г. В.</i> Економічні ефекти транстихоокеанського партнерства: переваги та недоліки.....	206
<i>Strupynska N.</i> Active market policies in higher education: trends and reforms	209

УДК 343.37:330.101:316.347

НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ТІНЬОВОГО СЕКТОРА

Мажник Наталя Андріївна – кандидат економічних наук,
доцент кафедри соціології та психології управління,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Мажник Лідія Олександрівна – кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки, організації та планування діяльності підприємства,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Сьогодні знищення тіньової економіки є стратегічним напрямом державної політики і підтверджується Законом України «Про основи національної безпеки України» [1], відповідно до ст. 7 якого неформальна економічна активність у національній економіці визнана однією із загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері. За даними Міжнародного центру перспективних досліджень спостерігається стрімке зростання частки тіньового сектора економіки України починаючи з 2011 р. по сьогодні відповідно до різних методик оцінювання інтегрального показника рівня тіньової економіки [2]. Це підтверджується останніми розрахунками експертів. Рівень тіньової економіки сягає 60 % ВВП в останні два роки.

Актуальність дослідження такого явища, як тіньовий сектор економіки, набуло великого значення за останні роки, коли масштаби тіньових процесів досягли межі, за якою вони почали становити реальну загрозу, що здійснює суттєвий негативний за своїми наслідками вплив на розвиток національної економіки.

Сучасні дослідження причин виникнення тіньової української економіки спираються на психологічні аспекти її зростання, що пов'язані із особливостями менталітету українського народу, у зв'язку з чим тема дослідження є актуальною.

Мета дослідження полягає у виявленні взаємозв'язку між особливостями українського менталітету і причинами розвитку тіньової економіки.

Об'єднуючи раціональне і підсвідоме, чуттєве і логічне, ціннісні та інші переконання, менталітет відображає спосіб та характер, метод суспільного і групового мислення, характеризує стійкий стан умонастроїв суспільного та групового суб'єкта політики.

В політиці менталітет визначають як сукупність стійких, загальнопоширених у тій або іншій соціальній спільності, групі уявлень, що відображають особливе бачення політичної та соціальної реальності людей, які належать до неї [3, с. 600]. Але найбільш повним є таке поняття менталітету, як: стійкий спосіб специфічного світосприйняття, характерний для великих груп людей (етносів, націй, соціальних прошарків), що обумовлює особливість способів їх реагування на явища оточуючої дійсності, поєднує людей у соціальні та історичні спільноти.

Слід зазначити, що питання особливостей українського менталітету розглядали такі відомі діячі української культури: М. Костомаров, І. Нечуй-Левицький, Т. Шевченко, Д. Чижевський, який наразі виділяє основні риси психічного укладу українця, серед них – емоційність, сентименталізм, чутливість і ліризм, індивідуалізм і прагнення до свободи [4, с. 103].

Культура народу формується під впливом національного мислення. В окремих культурних пам'ятках, як вербальних, так і невербальних, відображаються особливості національного мислення. Будь-якому національному суспільству притаманні особливості та парадокси національного мислення і поведінки. Український соціум також має чимало специфічних етносоціальних і традиційних характеристик. Їх не можна назвати поганими чи гарними – вони просто є українськими. Українцям, зокрема, притаманні такі якості: емоційність, що інколи сягає рівня агресії; культ сім'ї, що доволі часто перетворюється в активно декларований стиль життя «моя хата з краю, я нічого не знаю»; гостинність, що подекуди має катастрофічні наслідки, серед яких – алкоголізм – один із найнебезпечніших наслідків.

Існує велика кількість типологій причин виникнення тіньового сектора. Наприклад, Ф. Шнайдер виділяє такі три типи причин [5]:

1. Тягар прямих і непрямих податків, як фактичних, так і потенційних. Податковий тягар є найбільш впливовою причиною виникнення та зростання тіньового сектора, що обґрунтовано численними розрахунками досліджень.
2. Тягар регулювання як спосіб вираження довіри до діяльності уряду за усіма видами його функціонування.
3. Податкова мораль. Ця причина стосується готовності окремих підприємців платити податки в потрібному об'ємі та в необхідний час. Зниження податкової моралі призводить до збільшення розмірів тіньового сектора.

Науковці виділяють, окрім західного переліку причин виникнення і розвитку тіньової економіки, також вітчизняний перелік. Зокрема на сьогодні спостерігається зростання тінізації економіки України, обумовленої такими причинами [6, с. 50; 7]:

- ▶ змінами в економіці (інституційними та структурними), які відбуваються в процесі реформ;
- ▶ процесами зменшення платоспроможності населення;
- ▶ недосконалістю податкової системи, коли надзвичайно високі ставки податків зумовили такий стан, коли суб'єкти господарювання змушені приховувати свої доходи;
- ▶ корупцією, яка розглядається не як окреме економічне явище, а як складова тіньової економіки України і одна з основних причин її зростання.

Отже, кожна із причин тіньової економіки не просто взаємопов'язані одна з одною, а й детерміновані особливостями менталітету. Однією з причин тіньової економіки України визначають історичну обумовленість. Це означає, що обсяг тіньової економіки, як і ВВП, не з'явився не звідки, а десятиліттями накопичувався і розвивався. Відправною точкою зростання тіньового сектора вітчизняні вчені визначають СРСР, коли через постійний дефіцит і бюрократію в Україні набула активного розвитку корупція.

Тіньовий сектор – істотна характеристика певної економічної системи. Він становить значну проблему навіть для країн зі стабільною еконо-

мікою. У транзитивних державах, до яких належить Україна, це питання заслуговує на особливу увагу, оскільки тут нелегальна економічна активність часом досягає розмірів, що загрожують національній безпеці.

В сучасних умовах спостерігається зростання тіньової економіки не тільки в Україні через порушення податкової моралі, а і навіть в економічно розвинених країнах. Варто зазначити, що у США в окремі роки «податковий пролом» перевищував дефіцит федерального бюджету.

Таким чином, дослідження основних рис менталітету українців і виявлення специфічних його особливостей обґрунтовує причини розвитку тіньової економіки, що досягла в наш час загрозливих масштабів, та пояснює їх взаємозв'язок і тісний взаємовплив.

Література

1. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
2. Бочі А. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання [Електронний ресурс] / А. Бочі, В. Поворозник // Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу : http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf.
3. Горлач М. І. Політологія: наука про політику : підручник для студентів ВНЗ / М. І. Горлач, В. Г. Кремень. – Київ : Центр учб. літ., 2009. – 840 с.
4. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – Київ : Вид-во Орій при УКСП Кобза, 1992. – 230 с.
5. Schneider F. The shadow economy: a challenge for economic and social policy [Електронний ресурс] / F. Schneider, D. Enste. – Режим доступу : www.econ.jku.at/Schneider.
6. Мазур І. І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України / І. І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3 (8). – С. 76–83.
7. Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика / І. І. Мазур. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2006. – 329 с.

